

σίας ταύτης ήνα αἰσθανθῆ καὶ ἀντιληφθῆ διὰ τῆς αἰσθητηρίου ταύτης νευρικῆς ἵνδος τοῦ ἔκεī συμβαίνοντος εἰδικοῦ παθήματος, διότι ἡ ἐξωτερικὴ καὶ ἡ ἐξωτερικὴ αἰσθησις, ὡς εἴρηται, εἶνε μία καὶ ἡ αὐτή, εἶνε αὐτὸς τὸ ἐγώ αἰσθανόμενον (§ 98).

169. Τὸ ἐγώ διὰ τῆς ἐν τῷ ἐξωτερικῷ νευρικῷ συστήματι αἰσθήσεως αὐτοῦ ἀντιλαμβάνεται τῆς ἑαυτοῦ ἐκεī καταστάσεως.

'Ανάγκη διεγέρσεως τῆς ἀντιληπτικῆς οὔσιας πρὸς δρᾶσιν ἐν τῇ οἰκείᾳ μοίρᾳ τοῦ νευρικοῦ συστήματος διὰ τῆς προσοχῆς.

Τὸ ἐγώ λοιπόν διὰ τῆς ἐν τῷ ἐξωτερικῷ περιφερικῷ νευρικῷ συστήματι αἰσθήσεως αὐτοῦ ἀντιλαμβάνεται τῆς ἑαυτοῦ ἐκεī καταστάσεως, ἥτις σύμφωνος οὖσα τῆς φύσεως τῶν ὅντων παραγόντων τοῦ εἰδικοῦ αἰσθήματος: τῆς αἰσθητηρίου νευρικῆς συσκευῆς καὶ τοῦ ἄλλοιοῦντος καὶ διατιθέντος αὐτὴν ἐξωτερικοῦ αἵτίου, σχηματίζει ίσαρθρίους τοῖς αἰσθητηρίοις ὄργάγοις καὶ τοῖς τρόποις τοῦ ἐνεργεῖν τοῦ ἐξωτερικοῦ αἵτίου κατηγορίας: τὴν τοῦ αἰσθάνεται ἥτοι τοῦ ἀπτεσθαι, ὅραν, ἀκούειν, ὀσφραίνεσθαι καὶ γεύεσθαι.

'Εκάστη δὲ αὐτοῦ κατηγορία ἔχει τὸ ἴδιον ἑαυτῆς αἰσθητήριον ὄργανον, ἥτοι τὴν ἀφήν, δρασιν, ἀκοήν, ὀσφρησιν καὶ γεῦσιν.

'Επειδὴ δὲ τοῦ ἐγώ, ἡ ἀντιληπτική οὔσια, ἔχει τὴν ἴδιότητα τοῦ συγκεντροῦσθαι, διεγείρεσθαι ἐν μόνῳ τῷ ἐτέρῳ τῶν νευρικῶν κέντρων: ἡ τῷ κεντρικῷ ἡ τῷ περιφερικῷ, οὐδέποτε δὲ ἐν ἀμφοτέροις συγχρόνως· καὶ πάλιν ἐν τῷ περιφερικῷ ἐν μιᾷ μόνῃ αἰσθήσει οὐδέποτε δὲ ὅυστι πολλῷ δὲ μᾶλλον ἐν πάσαις συγχρόνως (§ 79 ἐν τέλει), ἀνάγκη διεγέρσεως αὐτῆς διὰ τῆς προσοχῆς κατὰ τὸ σύστημα, ἐν φύσει δέοντα δράση, καὶ κατὰ τὴν αἰσθησιν, ἐν ἡ τὸ ἐξωτερικὸν ἀντικείμενον δρᾷ, διότι ἄλλως δὲν γεννᾶται αἰσθημα.

170. Τί εἴνε τὸ εἰδικὸν αἴσθημα.

Τὸ εἰδικὸν δὲ αἴσθημα ὃν μὲν ἀπλοῦν πάθημα τῆς αἰσθητηρίου

νευρίνης ούσιας εἶνε ύλικόν τι, ἀντιληπτὸν δὲ καὶ δὴ συνειδητὸν γενόμενον δὲν εἶνε πλέον ύλικόν, ἀλλ' ὡς τὸ ἀντιλαμβανόμενον ἐγὼ ἄυλον, πνευματικόν, ὡς τοιοῦτον δὲ κτῆμα τῆς ἀντιληπτικῆς ούσιας καὶ τοποθετεῖται ἐν τῷ οἰκείῳ αὐτοῦ πνευματικῷ κέντρῳ αὐτῆς (πρᾶλ. § 80).

171. Ἀπόδειξις, ὅτι τὸ εἰδικὸν αἴσθημα σχηματίζεται ἐν τῷ αἰσθητηρίῳ δργάνῳ.

"Οτι μὲν τὸ εἰδικὸν αἴσθημα σχηματίζεται ἐν τῷ αἰσθητηρίῳ δργάνῳ ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι τὸ αἰσθητήριον νεῦρον ἔρεθιζόμενον ἐν ἄλλῳ σημεῖῳ πλὴν τοῦ τοῦ αἰσθητηρίου δργάνου δὲν γεννᾷ εἰδικὸν αἴσθημα (§ 269) (πρᾶλ. Kirchner, Psych. § 150-1. Viault, σ. 785 στ. 2).

"Οτι δὲ ἡ ἀντίληψις λαμβάνει χώραν ἐν αὐτῷ τῷ αἰσθητηρίῳ δργάνῳ διὰ τῆς ἐν τῇ φλοιώδει ούσιᾳ ἐδρευούσης ἀντιληπτικῆς δυνάμεως συγκοινωνούσης διὰ τοῦ οἰκείου νεύρου ὁμοουσίου αὐτῇ ὄντος καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἡ κατάστασις τῆς νευρικῆς ἵνος εἶνε ἡ αὐτὴ ἐν πάσαις (πρᾶλ. Kirchner, αὐτόθι, S.82—3. 151 ἐν σημειώσει).

172. Εἰς τι διαφοροῦνται αἱ 3 αἰσθήσεις.

Αἱ πέντε δὲ αἰσθήσεις διακρίνονται: α) εἰς ἀπλᾶς: ἀφή, ὅσφρησις καὶ γεῦσις· β) εἰς συνθέτους: δρασις καὶ ἀκοή· καὶ ἐκεῖνα μὲν ἔρεθιζονται ὑπὸ τοῦ ἔξωτερικοῦ αἰτίου ἀμέσως, αὖται δὲ ἐμμέσως.

Κατὰ τὸ εἶδος δὲ τοῦ ἔρεθισμοῦ διακρίνονται α') εἰς μηχανικάς: δρασιν, ἀκοήν καὶ ἀφήν· β') εἰς χημικάς: ὅσφρησιν καὶ γεῦσιν· κατὰ τὴν σπουδαιότητα δὲ αὐτῶν διὰ τὴν γνῶσιν τοῦ οὐκεγώ: α') εἰς αἰσθητικάς: δρασιν καὶ ἀκοήν· β') εἰς ἀντικειμενικάς: ἀφήν καὶ μυϊκήν αἰσθησιν· γ') εἰς ὑποκειμενικάς: ὅσφρησιν καὶ γεῦσιν (πρᾶλ. Kirchner, Psych. S. 168).

173. Τὸ ἐγὼ γνωρίζει τὸ οὐκεγώ διὰ πασῶν μὲν τῶν αἰσθήσεων, κυρίως δὲ τοῦ δύο: **τῆς ἀφῆς καὶ τῆς ὁράσεως.**

Διὰ πασῶν μὲν τῶν αἰσθήσεων τούτων τῶν τε στοιχειωδῶν τῶν τε ἐπιπλόκων (§ 88) γνωρίζει τὸ ἐγὼ τὸ οὐκεγώ (πρᾶλ. καὶ

Herm. Wolff, Specul. u. Philosoph. II. S. 178). διότι τὸ πρῶτον φῶς τῆς γνώσεως πίπτει ἐν ἡμῖν διὰ τῶν θυρῶν τῶν αἰσθήσεων (πρβλ. Wundt, Vorlesungen, 1897. S. 16). ἀλλ' αὐτῶν χυρίως μόνον διὰ δύο : τῆς ἀφῆς καὶ τῆς ὄράσεως. τῆς μὲν ἐκ τῶν στοιχειωδῶν, τῆς δὲ ἐκ τῶν ἐπιπλόκων.

Αἱ δύο δ' αὗταις αἰσθήσεις εἶνε ἡ βάσις καὶ ἡ χυριωτάτη πηγὴ τῆς ἀντιλήψεως τῶν ἔκτος ἡμῶν κειμένων σωμάτων (§ 90). (πρβλ. Λ. Παπαϊωάννου, "Ανατ. I", σ. 464. Helmholtz, Vorträge, II. S. 63—4. Viault et Jolyet, 8. 791). τῇ μὲν ἀφῇ, λέγει ὁ Volkmann (Psych. § 102. S. 138 Bnd. II), φαίνεται τὸ ἔξωτερον πρᾶγμα ἔξαναγκάζον τὴν ἀναγνώρισιν, ὅτι αὐτὸν πάρχει, τῷ δὲ ὀρθολυμῷ ἔξαγγέλλει, τί αὐτὸν εἶνε. (πρβλ. καὶ §§ 91—96).

«Β'. ΚΑΙ Γ'. ΝΟΥΣ ΚΑΙ ΔΟΓΟΣ

§§ 174—190.»

174. Τίνες ἀρνοῦνται τὸ Ζον μέλος τῆς γνωστικῆς τριάδος : τὸν λόγον, ταυτίζοντες πρὸς τὸν νοῦν.

Ἐκ τῶν δυνάμεων τῶν ἀποτελουσῶν τὴν γνωστικὴν τριάδα τίνεις, ἐν οἷς καὶ ὁ Kirchner (Psychol. S. 213), ἀρνοῦνται τὸ Ζον μέλος, ἡ ὀρθότερον εἰπεῖν ταυτίζουσι τὰ δύο τελευταῖα μέλη καὶ οὕτω καθιστῶσι τὴν τριάδα δυάδα, συγκειμένην ἐκ δύο μελῶν τῶν δε: τῆς αἰσθήσεως=αἰσθητικότητος καὶ τοῦ νοῦ.

Ἡ νομιζομένη δὲ ταυτότης νόος καὶ λόγου προέρχεται ἐκ τῆς φύσεως α') τῆς ἀντιλαμβανομένης οὐσίας, β') τοῦ ἀντικειμένου ἐκατέρου μέλους.

Ἐκ τούτου προκύπτει κοινότης τινῶν γνωρισμάτων αὐτῶν· ἐκ δὲ τῆς κοινότητος ταύτης τῶν γνωρισμάτων γεννᾶται συνάντησίς τις αὐτῶν ἐν τισι σημείοις.

Ἐπειδὴ δὲ τὰ γνωρίσματα, ἃ ἔχουσι κοινά, εἶνε δυσπροσδιόριστα, εἶνε δυσπροσδιόριστα καὶ τὰ σημεῖα, ἐν οἷς συναντῶνται· κατ' ἀκολουθίαν εἶνε ἀσαφῆ καὶ τὰ ὄρια τὰ χωρίζοντα τὴν χώ-

ρων ἔχατέρου μέλους· η ἀσάφεια λοιπὸν αὕτη γεννᾷ τὴν εἰρημένην δοξασίαν περὶ τῆς ταυτότητος αὐτῶν.

‘Αλλ’ ή διαφορὰ εἶναι προφανής, ώς αἱ ἀλλοιώσεις τῶν τριῶν κατηγοριῶν διαφέρουσιν ἀλλήλων κατ’ εἶδος (§§ 112. 213), οὕτως ἀνάγκη νὰ διαφέρωσι κατὰ τὸ αὐτὸ ἀλλήλων καὶ αἱ ἀντιλήψεις ἣτοι αἱ ἀντιληπτικαὶ δυνάμεις.

Ι Σ 5. Πόθεν ἔξηρται ή διαφορὰ μεταξὺ νοῦ καὶ λόγου.

Ἡ διαφορὰ λοιπὸν ή μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχουσα ἔξηρται ἐκ τε τοῦ εἶδους τῆς ἀλλοιώσεως ἐκ τε τῆς ἀντιληπτικῆς δυνάμεως.

“Αλλη μὲν εἶναι ή ἀντιληπτικὴ δύναμις ή δυναμένη νὰ ἀντιλαμβάνηται τῶν ἀλλοιώσεων τῶν ἐμποιουμένων τῷ ἐγὼ ὑπὸ τῶν ἀντικειμένων, ἄλλη δὲ ὑπὸ τῶν παραστάσεων τῆς Σας καὶ τῆς Ζης κατηγορίας (§ 219 πρβλ. καὶ 112 καὶ 213) καὶ ἄλλη ὑπὸ τῶν ἐννοιῶν καὶ τῶν ἴδεων.

Δὲν δύναται λοιπὸν ή ἀντιληπτικὴ δύναμις τῆς 1ης κατηγορίας νὰ ἀντιλαμβάνηται ἀλλοιώσεων τῆς Σας καὶ τῆς Ζης κατηγορίας· οὔτε η τῆς Σας ἀλλοιώσεων τῆς 1ης καὶ τῆς Ζης· οὔτε η τῆς Ζης ἀλλοιώσεων τῆς 1ης καὶ τῆς Σας· ἀλλὰ καὶ εἰ τὸ δύνατον, ἐπειδὴ εὑρισκόμεθα ἀναμφισβήτως πρὸ τριῶν πράξεων τοῦ ἐγὼ διακεκριμένων ἀλλήλων, ἀνάγκη νὰ διακρίνωμεν καὶ τρεῖς ἴδιότητας=τρόπους ὑπάρξεως καὶ δὴ δράσεως αὐτοῦ· ἀδύνατον ἄρα ὁ νοῦς καὶ ὁ λόγος νὰ ταυτισθῶσι· τοῦτο ἀπαγορεύεται δητῶς οἱ νόμοι τῆς γλώσσης, τοῦτο ἐπιβάλλει ἀνευ ὅρων ή γλωσσικὴ ἀνάγκη.

Ι Σ 6. Ο μὲν νοῦς ἀσχολεῖται μετὰ τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου, ὁ δὲ λόγος μετὰ τοῦ ὑπεραισθητοῦ.

Τούτων δὲ οὕτως ἔχόντων, ἔχουσι δίκαιον οἱ φιλόσοφοι J. H. Fichte (Anthrop. S. 565. Psych. I. S. 462), Ulrici (Glauben u. Wissen. S. 203), Froschammer (Phantasie als Grundprincip. S. 478. 497). λέγοντες, ὅτι ὁ μὲν νοῦς ἀσχολεῖται, καταγίγνεται, ἀπλῶς μὲν περὶ τὸν αἰσθητικὸν κόσμον τῶν φαινομένων, ὁ δὲ λόγος περὶ τὸν ὑπεραισθητόν· διότι ὅντως δὲ νοῦς καὶ ὁ λόγος ἀντιλαμβανόμενοι τῶν ἀλλοιώσεων ὁ μὲν τῶν ἐμ-

ποιοιουμένων τῷ ἐγώ ὑπὸ τῶν παραστάσεων τῆς Σας καὶ τῆς Ζης κατηγορίας· ὁ δὲ ὑπὸ τῶν ἐμποιούμενων ὑπὸ τῶν ἐννοιῶν καὶ τῶν ἰδεῶν, διεγειρομένων καὶ τούτων κόκκείνων: εἴτε ὑπὸ τῆς Βουλής, εἴτε ὑπὸ τῶν ὀνομάτων ἀκουομένων ἢ ἀναγιγνωσκομένων, εἴτε ἀρ' ἔαυτῶν, εἴτε δι' οἰουδήποτε ἄλλου τρόπου, ἔχουσιν ἀντικείμενον ὁ μὲν τὸν αἰσθητὸν κόσμον, ὁ δὲ τὸν ὑπεραισθητόν.

Ωσαύτως καὶ ἔάν τις εἶπη μετὰ τοῦ Hegel μὲν (Werke, v. S. 115) ὅτι, ὁ μὲν νοῦς εἶναι δύναμις σχηματίζουσα ἐννοίας καὶ κρίσεις, ὁ δὲ λόγος. Δύναμις σχηματίζουσα συλλογισμούς· μετὰ τοῦ Kant δὲ (W. W. II. 143. 242), ὅτι ὁ νοῦς μὲν εἶναι τὸ γιγνῶσκον ἐξ ἀρχῶν *a posteriori*, λόγος δὲ τὸ γιγνῶσκον ἐξ ἀρχῶν *a priori*. οὐκ χνάμάρτοι, λαμβανομένων ὑπ' ὅψει πάντων τῶν εἰρημένων.

Ι Ι Ι. Ανάπτυξις τῆς ἐμπορικῆς γνώμης περὶ τῆς διαφορᾶς τῶν μελών τῆς γνωστικῆς τριάδος.

Εἴρηται δ', ὅτι τὸ ἐγώ ἀντιλαμβάνεται καὶ ἐπεξεργάζεται συνῳδὰ εἰδικὴ ἀντιληπτικὴ τινὶ δυνάμεις αὐτοῦ ἀλλοιώσεις ἔχεται.

Τὸ περιεχόμενον δὲ τοῦ συνειδότος αὐτοῦ ἀπαρτίζεται ἐκ τοιούτων ἐπεξεργασμένων ἀλλοιώσεων.

Τὰς ἀλλοιώσεις δὲ ταύτας ὑπηγάγομεν ὑπὸ τρεῖς κατηγορίας· καὶ ὑπὸ μὲν τὴν 1ην ὑπηγάγομεν τὰς ἀλλοιώσεις τὰς πηγαζούσας ἐξ αὐτῶν τῶν ἀντικειμένων, ὑπὸ δὲ τὴν 2αν τὰς ἀλλοιώσεις τὰς πηγαζούσας ἐκ τῶν ψυχολογικῶν παραστάσεων αὐτῶν τῶν ἀντικειμένων, καὶ ὑπὸ τὴν 3ην τὰς ἀλλοιώσεις τὰς πηγαζούσας ἐκ τῶν λογικῶν παραστάσεων, τῶν ἐννοιῶν καὶ τῶν ἰδεῶν.

Τὸ δὲ αἵτιον τῶν ἀλλοιώσεων: τῆς μὲν 1ης κατηγορίας εἶνε ὁν αὐθύπαρκτον, τῆς δὲ 2ας προϊὸν τοῦ αἵτιου τῶν ἀλλοιώσεων τῆς 1ης κατηγορίας καὶ εἰδικῆς ἀντιληπτικῆς δυνάμεως τοῦ ἐγώ, καὶ τὸ τῆς 3ης προϊὸν τοῦ αἵτιου τῶν τῆς 2ας κατηγορίας καὶ εἰδικῆς ἀντιληπτικῆς δυνάμεως τοῦ ἐγώ.

Ἡ δ' ἀντιληπτικὴ δύναμις τῆς μὲν 1ης κατηγορίας εἶνε συνδεδεμένη μετὰ τῆς ὕλης ἀμέσως, τῆς δὲ 2ας καὶ τῆς 3ης ἐμμέσως· ἡ μὲν διὰ τῆς 1ης, ἡ δὲ διὰ τῆς 2ας.

Ἡ 1η ἄρα καὶ ἡ 3η ἀποτελοῦσι τὰ ἄκρα, ἡ δὲ 2α τὸ μέσον.

ἡ 2α δὲ γειτνιάζουσα πρὸς ἀμφότερα τὰ ἄκρα μεταλαμβάνει, ως εἰκός, καὶ ἴδιοτήτων αὐτῶν.

Ως ἔχει τῆς φύσεως τοῦ μποκειμένου τῶν δυνάμεων τούτων ὑπάρχουσι στοιχεῖα: τῆς μὲν 1ης ἐν τῇ 2ᾳ, τῆς δὲ 2ας ἐν τῇ 3ῃ.

Διότι οὕτω πως μόνον διατεθειμένης τῆς ὄργανώσεως τῆς ψ οὔσιας, θὰ ἡδύνατο νὰ ἀποθῇ δυνατή ποιά τις ἔκφαγσις τοῦ εἶναι, νοεῖν καὶ δρᾶν τῆς χ οὔσιας.

178. Συνέχεια.

"Ινα δὲ τὸ ἐγώ ἀναπαραγάγη τὸ οὐκεγώ ἐν ἑαυτῷ κατὰ ποσὸν καὶ ποιόν, ἔδει νὰ διατεθῇ πρὸς τοῦτο προσφυῶς· ἔδει νὰ συντεθῇ τὸ πνεῦμα μετὰ τῆς ὕλης οὕτως, ὥστε νὰ ἀποθῇ δυνατόν: τῷ μὲν πγεύματι νὰ μετάσχῃ τῶν ἴδιοτήτων τῆς ὕλης, τῇ δὲ ὕλῃ τῶν τοῦ πνεύματος· ἔδει ἵνα, οὕτως εἰπεῖν, τὸ μὲν πνεῦμα ἔξυλισθῇ, ἡ δὲ ὕλη ἔκπνευματισθῇ· ἔδει ἅρα νὰ ὑπάρξῃ τοιαύτη τις διάθεσις τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ὕλης, δι' ἣς θὰ ἡδύνατο τὸ οὐκεγώ ἔκπνευματιζόμενον νὰ ἀναπαραχθῇ ἐν τῷ ἐγώ· ἔδει νὰ διατεθῇ τὸ ἐγώ ἐν τῇ συνθέσει μέτα τῆς ὕλης οὕτως, ώστε νὰ δύνηται νὰ ἀντιλαμβάνηται καὶ νὰ ἐπεξεργάζηται ἀλλοιώσεις οἵας αἱ ἐμποιούμεναι ὑπὸ τῶν τριῶν κατηγοριῶν (§§ 112. 213. 219).

Τὸ ἐγώ λοιπόν διετέθη ἐν ἑκάστῃ ἔκφάνσει δράσεως αὐτοῦ οὕτως, ώστε νὰ ἀντιλαμβάνηται καὶ νὰ ἐπεξεργάζηται ἀλλοιώσεις οἵας μόνον τῇ φύσει μιᾶς ἑκάστης αὐτῶν.

179. Συνέχεια.

Αἱ τρεῖς δὲ αὗται δυνάμεις τοῦ ἐγώ εἶνε οὕτως εἰπεῖν τρεῖς εἰδικαὶ δυνατότητες δράσεως αὐτοῦ.

Καὶ ως ἑκάστη τῶν πέντε αἰσθήσεων διατίθεται μόνον ὑπὸ αἰτίου οἴκείου τῇ φύσει αὐτῆς, οὕτω καὶ ἑκάστη τῶν τριῶν τούτων δυνάμεων διατίθεται μόνον ὑπὸ αἰτίου οἴκείου τῇ φύσει αὐτῆς.

Οὕτω δὲ καὶ ἔκατέρα τῶν δύο τούτων δυνάμεων ἔχουσα ἀλλοιώσεις ὠρισμένου αἰτίου ως ἀντικείμενον δὲν δύναται νὰ ἀντιληφθῇ καὶ νὰ ἐπεξεργασθῇ ἀλλοιώσεις ἐμποιουμένας ὑπὸ αἰτίου ἀλλοτρίου, ξένου τῇ φύσει αὐτῶν.

Αδύνατον ἄρχ φύσει τῷ νῷ νὰ ἔχῃ ἀντικείμενον τὸ τοῦ λόγου,
καὶ ὁ λόγος τὸ τοῦ νοῦ.

Άλλ' ως ἐκ τῆς φύσεως τῶν ἀλλοιώσεων καὶ τῆς ἀντιλήψεως
τῶν ἀλλοιώσεων ὑπάρχουσι στοιχεῖα κοινὰ ἐν τε ταῖς ἀλλοιώσε-
σιν ἐν ταῖς εἰδικαῖς ἀντιληπτικαῖς δυνάμεσιν αὐτῶν.

Διὸ φρονῶ, ὅτι ὁ νοῦς τὸ μέσον μέλος τῆς γνωστικῆς τριάδος
μετέχει, μεταλαμβάνει ιδεοτήτων ἐξ ἀμφοτέρων τῶν ἀκρων.

180. Η ἐμὴ γνώμη περὶ τοῦ νοῦ καὶ τοῦ λόγου.

Ἐντεῦθεν καὶ περὶ π' ἄλλης ἀρχῆς ἀγόμενος δοξάζω μετὰ τοῦ Kant, ὅτι ὁ μὲν νοῦς γενικῶς συμπίπτει μετὰ τῆς κριτικῆς δυνά-
μεως καὶ τοῦ λόγου (πρᾶλ. Crit. der reinen Vern. 2 Aufl. 1787. S. 135. 137. 168. Crit. der practischen Vern. 1788. S. 40. Crit. der Urtheilskraft. 1790. S. 47. Ueber eine Entdeckung. S. 58. ff. Tugenlehre 1797. S. 15), ὁ δὲ λόγος
σημαίνει σύμπασαν τὴν ἀνωτέραν γνωστικὴν δύναμιν, ἐν τῇ συμ-
περιλαμβάνεται καὶ ἡ τοῦ νοῦ (πρᾶλ. Kant, Crit. der reinen Vern. S. 863. 864. Crit. der pract. Vern. S. 23).

181. Τί σημαίνει γενικῶς νοῦς καὶ λόγος.

Κατὰ ταῦτα νοῦς καὶ λόγος σημαίνουσι γενικῶς μὲν τὴν ἄυλον
γνωστικὴν δύναμιν, ἥτις 1) παράγει παραστάσεις, 2) φέρει ἐνό-
τητα τῇ δεδομένῃ ὕλῃ τῶν παραστάσεων, 3) σχηματίζει ἐννοίας,
4) νοεῖ, κρίνει, ἀντικείμενα, 5) σχηματίζει, κανόνας τῆς ἐμμέσου
γνώσεως, 6) συνδέει a priori καὶ φέρει τὸ ποικίλον δεδομένων παρα-
στάσεων ὑπὸ τὴν ἐνότητα τοῦ συνειδότος (πρᾶλ. Carl. Ehr. Er-
hard Schmid. Wörterbuch zum leichtern Gebrauch der Kantischen Schriften. 1798. S. 570—562).

182. Τί σημαίνει ὁ νοῦς ίδιᾳ.

Ιδίως δὲ ὁ μὲν νοῦς, διακρινόμενος τοῦ λόγου (Kant, Crit.
der reinen Vernunft. S. 672. Prolegom. 1783. S. 108.

172. Grundlegung zur Metaph. der Sitten. 1785.. S. 108
 Crit. der Urtheilskraft. Einleit. XLII. S. 144) σημαίνει τὴν δύναμιν, ἥτις 1) νοεῖ τεθεωρημένα ἀντικείμενα· 2) σχηματίζει παραστάσεις, ἐγγοίας καὶ χρίσεις περὶ αὐτῶν· 3) δίδωσιν ἐνότητα ταῖς ἀντιλήψεσιν, ἐποπτείαις, τοῖς φαινομένοις, ἥτις διὰ τοῦτο καλεῖται ἐνότης τοῦ νοῦ (νοητή)· 4) δίδωσι τὴν ἐμπειρικὴν γνῶσιν, 5) σχηματίζει τοὺς κανόνας ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς νόμους (§ 288).

Ο ἀνθρώπινος νοῦς ἐν τῇ δράσει αὐτοῦ προύποτίθησιν ἐνθεν μὲν αἰσθητικότητα, ἔξῆς λαμβάνει τὴν ποικίλην ὕλην, ἐνθεν δὲ φαντασίαν, δι' ἣς συντίθησι τὴν ποικίλην ταύτην ὕλην.

Ο νοῦς εἰς τὸ ὑπὸ τῆς φαντασίας συνδεδεμένον, συντεθειμένον παρέχει κανόνα τοιαύτης συνθέσεως, δι' οὗ ἐνοῖ αὐτὸ ἀναγκαῖως.

Ο νοῦς ὅταν μὲν σχηματίζῃ παραστάσεις, ἡ ὕλη αὐτοῦ εἶνε αἰσθήματα καὶ ἀντιλήψεις, ἐποπτεῖαι, ὅταν δὲ ἐγγοίας, ἡ ὕλη αὐτοῦ εἶνε παραστάσεις, ὅταν δὲ χρίσεις, ἡ ὕλη αὐτοῦ εἶνε αἱ παραστάσεις καὶ αἱ ἐνγοίαι, αἵτιγες εἶνε τῇ προειργασμέναις ὑπὸ αὐτοῦ τούτου.

Τοῦτο δ' ὅπερ ὁ νοῦς παράγει ἔκει, σχηματίζων παραστάσεις καὶ ἐγγοίας, ἐνταῦθα, χρίνων, εἶνε ἐνότης, ἥτις εἶνε δμοία κατὰ τὴν μορφὴν ἐν ἀμφοτέραις ταῖς περιπτώσεσιν, ἀλλ' ἐνεκα τῆς διαφορότητος καὶ τῆς χρήσεως καὶ τοῦ ἀντικειμένου ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιπτώσει καλεῖται συνθετικὴ ἐνότης, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ ἀγαλυτικὴ. Διότι ὁ νοῦς ἔκει μὲν συνάπτει μόνον, ἐνταῦθα δὲ συγχρόνως καὶ ἀγαλύει, τὸ δὲ οὕτω συνδεδεμένον, συγημμένον θεωρεῖται μεμονωμένον καὶ συγκρίνεται μετ' ἄλλων (πρᾶλ. Schmidt, ἐνθ' ἀν. σ. 571—2).

183. Διπλῇ χρῆσις τοῦ νοῦ: Λογικὴ (ἐμπειρικὴ) καὶ πραγματική.

Ο νοῦς ἐμπειρικός.

Ο νοῦς καθαρός.

Ο νοῦς ἔχει διπλὴν χρῆσιν 1) λογικὴν (ἐμπειρικὴν οὖσαν) καὶ 2) πραγματικὴν· καὶ κατὰ μὲν τὴν 1ην χρῆσιν καλεῖται ἐμπειρικός, κατὰ δὲ τὴν 2ην καθαρός.

I. Καὶ δὴ ἐν μὲν τῇ λογικῇ χρήσει ὁ νοῦς θεωρεῖται ὡς ἡ δύναμις, ἥτις νοεῖ 1) ἐμπειρικὰ ἀντικείμενα (ἥτοι σχηματίζει ἑαυτῷ ἐμπειρικὰς ἐννοίας—ἐμπειρικὰς νοητὰς ἐννοίας) (Sulz. Prüfung. II. 23). 2) τὰς σχέσεις, ἐν αἷς αὐτὰ εὑρίσκονται (ἥτοι ἐπιφέρει ἐμπειρικὰς κρίσεις) (Kant. Critik. der reinen Vernunft. 95. 131).

Οὕτω δὲ ὁ νοῦς ἐν τῇ ἐμπειρικῇ αὐτοῦ χρήσει παράγει πραγματικὰς ἐννοίας καὶ κρίσεις ἀντικειμένων ἐκ τῆς αἰσθητῆς ἐποπτείας.

II. Ἐν δὲ τῇ πραγματικῇ ὁ νοῦς θεωρεῖται ὡς ἀπλῆ μορφὴ τοῦ νοεῖν ἄνευ ὠρισμένης ἐμπειρικῆς ἐποπτείας ἐκτὸς συνδυασμοῦ μετὰ τῶν αἰσθητῶν, ὑλικῶν, ἐφ' ὧν ἐφαρμόζει τὴν ἐνεργητικότητα αὐτοῦ θεωρουμένων δια πηγῆς ἴδιων αὐτῷ γνώσεως ἀντικειμένων (Schmid, ἔνθ' ἀγ. S. 572).

Οὕτω δέ δὲ νοῦς ἐν τῇ πραγματικῇ αὐτοῦ χρήσει παράγει ἐν μέρει μὲν τὰς κατηγορίας (Sulz. Prüfung. II. 23 I. 54), ἐν μέρει δὲ τὰ ἀξιώματα (Kant, Prolegom. 172. Crit. d. reinen Vern. S. 53).

Ο νοῦς ἡμῶν εἶνε διαδρομικός (discursiv) (Kant, Crit. der Urtheilskr. S. 343), πᾶσαι αἱ παραστάσεις αὐτοῦ εἶνε διανοήματα, οὐχὶ ἐποπτεῖαι.

Ο νοῦς ὡς πρὸς μὲν τὸ περιεχόμενον εἶνε ὑποτεταγμένος τῇ αἰσθητικότητι, διότι πάντα τὰ αἰσθητά, ὑλικά, ἐν οἷς καταγίγνεται πορίζονται διὰ τῆς αἰσθητικότητος, καὶ δέον γὰρ ἐμφανισθῶσι, παρασταθῶσιν, ἐν τῇ αἰσθήσει, ἀλλ' ὅμως ὡς πρὸς τὴν μορφὴν τῶν ἐγγοιῶν εἶναι αὐτόχρημα ἀνεξάρτητος τῆς αἰσθητικότητος καὶ οὐδὲαμῶς τροποποιησις αὐτῆς· διότι αἱ παραστάσεις περιέχουσιν οὐ μόνον ὑπολειμμένας ἐντυπώσεις αἰσθήσεων (Sensationen), ἀλλὰ καὶ τις ἴδιον τῷ γῷ, καὶ διότι ἡ ἐργασία τοῦ νοῦ διαθετεῖται κατά τινας ἴδιους νόμους ὡς μορφὰς τοῦ νοεῖν, στίγματις δὲν εἶνε δεδομέναις αὐτῷ διὰ τῶν αἰσθήσεων.

184. Τι σημαίνει ὁ λόγος ἴδια.

Ο δὲ λόγος διεκκεκριμένως ὠρισμένως οὐ μόνον τῆς αἰσθητικότητος ἀλλὰ καὶ τοῦ νοῦ (πρβλ. Kant, Critik der reinen Vernunft. S. 24. 355. Critik der practischen Vern. S. 216).

Crit. der Urtheilskraft. S. 335) σημαίνει τὸν ὅψιστον βαθμὸν τῆς ἐνεργητικότητος τῆς ἐλευθέρως ἐνεργούσης γνωστικῆς δυνάμεως.

Ο λόγος ως τοιαύτη τις δύναμις 1) γιγνώσκει τι ἔξ αρχῶν, τ. ε. τὸ ίδεον ἐκ τοῦ γενικοῦ. 2) τίθησι τοὺς κανόνας τοῦ νοῦ ὑπ' αρχάς. 3) ὑποτάσσει ψυχολογικὰς παραστάσεις ταῖς λογικαῖς καὶ ἴδιας ἔγγονας ταῖς γενικαῖς.

ΙΘΑ. Ο λόγος θεωρούμενος

Α') κατὰ τὴν διαφορότητα τοῦ ἔργου αὐτοῦ εἶνε δύναμις α) λογική· β) πραγματική.

Ο λόγος κατὰ τὸν Kant (πρβλ. Schmid. Ἐνθ. ἀν. S. 563-7) θεωρεῖται καὶ δὴ διαιρεῖται Α') κατὰ τὴ διαφορότητα τοῦ ἔργου αὐτοῦ, Β') κατὰ τὴν ἀναφορὰν ἐπὶ τὰ ἀντικείμενα.

Κατὰ τὸ Α) τὴν διαφερότητα τοῦ ἔργου αὐτοῦ.

Ἐν τῇ ἐπόψει ταύτῃ ὁ λόγος εἶνε δύναμις α) λογική, β) πραγματική.

α') Ο λόγος ως λογικὴ δύναμις: 1) συμπεραίνει ἐμμέσως τ. ε. δι' ὑποθολῆς δυνατῆς τινος κρίσεως ὑπὸ τὸν ὄρον ἐτέρας δεδομένης κρίσεως, 2) διδωσις γνώσει τιγὶ ἐνότητα διὰ γενικῶν γνώσεων, 3) συνδέει δύο ἔγγονας μέσῳ μέσης ἔγγονας (medius terminus), 4) ποιεῖ λογικὸν τινα συλλογισμὸν, ἔστω ἡ ὕλη καὶ τὸ ἀντικείμενον αὐτοῦ ὅ, τι δὲ θέλῃ, οἵονδήποτε (Kant, Crit. der reinen Vern. Einleit. IX. S. 346. 335. 386. 674. πρβλ. καὶ M. Herz. Betrachtungen. S. 40).

β'. Ο λόγος ως πραγματικὴ δύναμις: 1) παράγει ἔγγονας καὶ συνθετικὰς κρίσεις a priori ἀνεξαρτήτως τοῦ νοῦ, αἵτινες κείνται ἐκτὸς τῆς περιοχῆς, τῆς σφαίρας, τῆς αἰσθητικότητος. 2) κέκτηται γνώσεις καθαρῶς a priori (πρβλ. Kant, Crit. der reinen Vernunft. S. 24. 864. Crit. der Urtheilskraft. S. 192. Grundleg. zur. Metaphysik der Sitten. S. 118. πρβλ. καὶ M. Herz. Ἐνθ' ἀν. S. 41).

Αἱ ἔγγοναι τοῦ λόγου τῆς ἐπόψεως ταύτης καλοῦνται καθαραὶ λογικαὶ ἔγγοναι, ὑπερβατικαὶ ἴδεαι ἐν ἀντιθέσει αἰσθητῶν ἴδεων

(Kant, Critik der Urtheilsk. S. 55. 190. 237), έννοιας του ἀπολύτου.

Ἡ ἑνότης, ἢν αἱ ἔννοιαι αὗται ἐκφράζουσι, καλεῖται λογική, ἥτις εἶναι ἐγγνωσμένη μόνον ὑποθετικῶς καὶ οὐχὶ πραγματικῶς.

Τὰ ἀντικείμενα τῶν ἔννοιῶν τούτων καλοῦνται νοηταὶ οὐσίαι (Kant, Crit. der reinen Vernunft. S. 698. 709).

Τὸ ἀνώτατον δ' ἀξιωματοῦ καθαροῦ λόγου (Kant, Crit. der rein. Vernuft. 364. 525) εἶναι τὸ συμπεραίνειν ἐκ τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἐξηρτημένου τὴγ *ὑπαρξίαν* τοῦ ἀπολύτου.

Ἐν τῇ ὑπερβατικῇ χρήσει ὁ λόγος ἐνεργεῖ κατὰ τὸν Kant διτῶς: νωθρῶς καὶ ἀντιστρόφως. Καὶ ἐν μὲν τῇ 1ῃ περιπτώσει (Crit. d. rein. Vernuft. 717) κωλύει τὸ περαιτέρω ἐρευνᾶν, ἵνα ζητήσῃ τὸ ἀπόλυτον καὶ εὕρῃ αὐτό, ἐν δὲ τῇ 2ᾳ (Crit. d. rein. Vern. 720) ἀρχεται ἐκεῖ, ἔνθα δψειλε νὰ παύσηται καὶ συμπεραίνει ἐκ τῆς προϋποθέσεως **διανοίας τινὸς** σκοπιμότητα τῆς φύσεως.

186. Συνέχεια. •Ο λόγος θεωρούμενος κατὰ τὴν ἀναφορὰν ἐπὶ τὰ ἀντικείμενα αὐτοῦ εἴνε

A'. Θεωρητικός: 1) φυσικός, 2) ὑπερφυσικός.

B'. Πρακτικός: 1) Εμπειρικός, 2) καθαρός.

Κατὰ δὲ τὸ 6', τὴν ἀναφορὰν ἐπὶ τὰ ἀντικείμενα αὐτοῦ (Kant, Crit. d. rein. Vern. IX. 661), ὁ λόγος εἶναι θεωρητικός καὶ πρακτικός (πρβλ. Carl. Schnid. ἐνθ' ἀν. 566).

A'. Θεωρητικός καθ' ὅσον ἀναφέρεται ἐπ' ἀντικείμενα τῆς γνωστικῆς δυνάμεως; (Kant, Crit. der pract. Vernunft. 29).

Ἐν τῇ ἐπόψει ταύτη ὑποδιαιρεῖται ὁ λόγος εἰς φυσικὸν καὶ εἰς ὑπερφυσικόν.

1) Καὶ φυσικός μὲν λέγεται ὁ λόγος καθ' ὅσον τὰ ἀντικείμενα ταῦτα εἶναι δεδομένα αἰτιθητῶς καὶ μόνον ἡ μορφὴ τῆς γνώσεως αὐτῶν προσδιορίζεται διὰ τοῦ λόγου.

2) Ὑπερφυσικός δὲ καθ' ὅσον καταγίγνεται περὶ ὑπεραισθητὰ πράγματα καὶ περὶ τὰ κατηγορούμενα αὐτῶν, ἐξ ὧν σχηματίζεται ἑαυτῷ τούτῳ τὰς ἔννοιας.

B'. Πρακτικός δὲ καλεῖται ὁ λόγος καὶ ἡ χρῆσις αὐτοῦ καθ' ὅσον προσδιορίζεται τὴν δύναμιν τῆς ἐπιθυμίας.

Ο πρακτικός λόγος καλεῖται καὶ βούλησις ἦτοι δύναμις τῆς ἐπιθυμίας, ἥτις προσδιορίζεται διὰ παραστάσεως κανόνων, νόμων, σκοπῶν (Kant. Crit. der praktischen Vernunft, S. 629. 350. Crit. der rein. Vernunft. S. 374. 575. 581. Prolegom. S. 153. Grundlegung zur Metaph. der Sitten. S. 7. 108. Tugendlehre. S. 170).

Ἐν τῇ ἐπόψει ταύτῃ ὑπόδιαιρεῖται ὁ πρακτικός λόγος α) εἰς ἐμπειρικόν, β) εἰς καθαρὸν.

α) Καὶ ἐμπειρικός μὲν λέγεται, καθ' ὃσον εἶναι ὄλικός, τεθεμελιωμένος ἐπὶ αἰσθητῆς περάς καὶ δὴ δὲν παράγει οὔτε ἀπολύτως γενικὰ οὔτε ἀποεικτικὰ πρακτικὰ ἀξιώματα (Kant. Crit. der pract. Vernunft. S. 207. Critik der Urtheilskr. S. 428).

β') Καθαρὸς δέ, καθ' ὃσον παράγει a priori ἀξιώματα διὰ τὸ ἐπιθυμητικόν, καὶ οὐ μόνον δυθμίζει τὰς δι' αἰσθητῶν κλίσεων γεγενημένας ἐπιθυμίας πρός τι πύστημα, ἀλλὰ καὶ διδάσκει νὰ ξαναποιῶμεν ταύτας ἀρμονικῶς, καθ' ὃσον δὲν ὑπόκειται αὐτῷ οὐδὲν αἰσθητὸν συναίσθημα ὡς ὅρος (Kant. Crit. der pract. Vernunft. S. 6. 35—43. 79. 188. Relig. S. 19. Crit. der Urth. S. 428).

Ο ὑψιστός, νομοδότης, αὐτοτελής λόγος, δν ἡμεῖς νοοῦμεν ἐν ἀναφορᾷ ἐπὶ τὸν φυσικὸν καὶ ἡθικὸν κόσμον, εἶναι ἴδεωδές τι, οὐ η προϋπόθεσις ἐν θεωρητικῇ μὲν ἐπόψει εἶναι ὑπερβαλλόντως σπουδαῖα, ἐν πρακτικῇ δὲ καὶ ἀναγκαῖα (Kant. Crit. der Srein. Vern. S. 706. 723. 838).

ΕΝ ΉΩΙΑ. ΣΧΕΣΕΙ ΙΣΤΑΝΤΑΙ ΑΙ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΑΥΤΑΙ

(Η ΑΙΣΘΗΣΙΣ, Ο ΝΟΥΣ ΚΑΙ Ο ΛΟΓΟΣ)

(πρβλ. καὶ Schmid. ἐνθ' ἀν. S. 648)

A'. Πρὸς ἄλληλας

187. α'. Κατὰ τὸν ἐμπειρισμόν.

Κατὰ τὸν ἐμπειρισμὸν ὑπάρχει: 1) ἡ αἰσθητικότης, 2) ὁ νοῦς καὶ 3) δ λόγος.

Καὶ η μὲν αἰσθητικότης ἀντιλαμβάνεται τῶν ἀντικειμένων, ο

δὲ νοῦς ἀντιλαμβάνεται τῶν σχέσεων τῶν ἀντικειμένων, καὶ δὲ λόγος ἐφαρμόζει τὰς ὑπὸ τοῦ νοῦ ἐγνωσμένας σχέσεις ἐπὶ πραγμάτων, ὡν δὲ νοῦς οὕπω ἔλαβε πεῖραν.

Πᾶσα μὲν τῆς γνώσεως ἔρχεται διὰ τῆς αἰσθητικότητος καὶ τοῦ νοῦ εἰς τὴν ψυχήν. Πᾶσα δὲ μορφὴ τῆς γνώσεως προσδιορίζεται διὰ τοῦ λόγου.

Ἐν τῇ αἰσθητικότητι δ' ὡς καὶ ἐν τῷ νῷ εἶνε τὸ πᾶν ἀπλῆ, γυμνὴ ἀντίληψις.

Ἐκείνη μὲν ἀντιλαμβάνεται φαινομένων, οὗτος δὲ τῶν συμπλοκῶν τῶν φαινομένων τόσον ὅσον καὶ τῶν διὰ τούτων παρηγμένων διανοημάτων.

Μόνον ὡς λόγος ἡ γνωστικὴ δύναμις εἶνε αὐτενεργὸς (πρᾶλ. Schmid. ἐνθ' ἀν. S. 649), ὡς αἰσθητικότης δὲ καὶ ὡς νοῦς ἐκφαίνεται μόνον παθητικῶς.

Ἄλλὰ πᾶσαι αὗται αἱ διαφόρως ὡνομασμέναι γνωστικαὶ δυνάμεις εἶνε μόνον διάφοροι ἐπόψεις, ἐξ ὧν διορᾷ τις ἀκριβῶς τὸ αὐτό.

"Οθεν αἱ γνωστικαὶ αὗται δυνάμεις ἐκφαίνονται, ἐξωτερικεύονται πάντοτε συγχρόνως μόνον οὐχὶ ἐκάστοτε πᾶσαι ἵσως, ὅμοιας, αἰσθητῶς.

198. Κατὰ τὴν κριτικὴν φιλοσοφίαν.

Κατὰ τὴν κριτικὴν φιλοσοφίαν ἡ μὲν αἰσθητικότης λαμβάνει ἐντυπώσεις ἐκ τῶν ἀντικειμένων (Carl. Schmid S. 649), ὁ δὲ νοῦς νοεῖ τὰς σχέσεις τῶν ἐντυπώσεων αὐτοῦ, τ. ε. παράγει αὐτὰς ἀντενεργῶς καὶ κατὰ τοὺς ἴδιους αὐτοῦ νόμους, ὅμως μόνον τόσον ὅσον ἐκτείνεται αἰσθητῶς ἡ θεωρία. μὲν τοῦ πᾶσα μορφὴν τοῦ νοεῖν, πᾶσαν συμπλοκὴν παράγει ἀρχικῶς ὁ νοῦς συμφώνως πρὸς τοὺς ἴδιους αὐτοῦ νόμους καὶ πρὸς τοὺς νόμους τῆς αἰσθητικότητος. ὁ λόγος διέδωσεν εἰς τοῦτο, ὅπερ γιγνώσκεται διὰ τοῦ νοῦ, διὰ λογικῶν συλλογισμῶν καὶ ἴδεων συστηματικὴν ἐνότητα.

Καὶ ἡ κριτικὴ φιλοσοφία παραδέχεται τὴν ἐνότητα πασῶν τῶν γνωστικῶν δυνάμεων ἐν ἐνὶ ὑποκειμένῳ οὐχὶ ὡς εἰ ἡδύνατο γὰρ ἐξηγήσηται πάσας τὰς ἐξωτερικεύσεις τῆς ψυχῆς πραγματικῶς ἐκ

μιᾶς ἀρχῆς πρὸς πλήρη ἴκανοποίησιν, ἀλλὰ διότι μία τις τοιαύτη προϋπόθεσις τῆς λογικῆς ἴδεας συστηματικῆς ἐνότητος παντὸς ποικίλου εἶναι μάλιστα πρέπουσα.

B'. Πρὸς τὰ ἀντικείμενα.

(πρβλ. Schmid. ἐνθ. ἀν. S. 650).

189. α'. Κατὰ τὸν ἐμπειρισμόν.

Κατὰ τὸν ἐμπειρισμὸν ἀναφέρονται αἰσθητικότης καὶ νοῦς κατὰ πρῶτον ἐπὶ φαινόμενα.

Ἡ μὲν αἰσθητικότης ἐπὶ τὴν αἰσθητὴν αὐτῶν ὑπαρξίην, ὁ δὲ νοῦς ἐπὶ τὴν συμπλοκήν, σύνθεσιν, αὐτῶν, ἀμφότεραι δὲ ἀναφέρονται μόνον παθητικῶς.

Πᾶν τοῦτο, ὥπερ ἐμφανίζεται ἐν τῇ γνωστικῇ δυνάμει: καὶ αἱ σχέσεις, ἐν αἷς θεωροῦμεν τὰ πράγματα καὶ ὁ τρόπος, καθ' ὃν νοοῦμεν τὰς σχέσεις αὐτῶν, εἶναι τεθεμελιωμένον ἐν τοῖς ἀντικείμενοις ὡς πράγμασιν καθ' ἑαυτά.

Οὐκοῦν ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἡ τρισυπόστατος γνωστικὴ δύναμις ἐκφαίνεται (ἥτοι ἡ μὲν αἰσθητικότης δέχεται, ὁ δὲ νοῦς συνάπτει καὶ ὁ λόγος τηματίζει νόμους καὶ ἐξ αὐτῶν συμπεραίνει), διαγράφεται, προσδιορίζεται, τῷ ἐμπειρισμῷ διὰ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων καὶ διὰ τῆς συμπλοκῆς, συνθέσεως, αὐτῶν καθ' ἑαυτά.

Πάντες οἱ φυσικοὶ νόμοι μεταβαίνουσιν ἐκ τῶν πραγμάτων εἰς τὴν ψυχὴν καὶ γίγνονται αὐτόθι νόμοι τῆς γνώσεως.

190. β'. Κατὰ τὴν κριτικὴν φιλοσοφίαν.

Κατὰ τὴν κριτικὴν φιλοσοφίαν τούναντίον πᾶσαι αἱ γνωστικαὶ δυνάμεις εἶναι προσδιωρισμέναι: ἀφ' ἑαυτῶν, καὶ προσδιορίζουσι περαιτέρω τὸ εἶδος καὶ τὸν τρόπον, καθ' ἡ τὸ ἔγω ἐννοεῖ τὰ ἀντικείμενα.

Ἡ μὲν αἰσθητικότης προσδιορίζει τὸ εἶδος καὶ τὸν τρόπον καὶ τὰς σχέσεις τῆς ἐποπτείας, τῆς ἀντιλήψεως, τῶν ἀντικειμένων· ὁ δὲ νοῦς τὸ νοεῖν αὐτῶν, τ. ἐ. τὴν συνάφειαν, τὴν συμπλοκήν αὐτῶν (πρβλ. Carl. Schmid. ἐνθ. ἀν. S. 651).

Ἄρα ἡ μορφὴ καὶ οἱ νόμοι τῶν ἀντικειμένων, τὰ ὅποια ἐνγεύεν, ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς παραστατικῆς δυνάμεως.